

Ramazan UÇAR (*) & Halil İbrahim AKKUŞ (**)

YUSUF AKÇURA’NIN GÖZÜNDEN TÜRK MİLLETİ VE İSLAM ÜMMETİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ (*)**

Öz

19. yy’ın ikinci yarısı ile 20. yy’ın başları, Türk ve İslam toplumları için fikri, siyasi, iktisadi, dini ve kültürel anlamda hareketli dönemlerin yaşandığı bir sürece tekabül etmektedir. İslam dünyasının başat aktörü Türk toplumu ve İslam ümmeti tarih sahnesindeki en zor süreçlerinden birini yaşadığı bu dönemde, sosyal, siyasi, iktisadi, dini ve kültürel birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Karşılaşılan sorunların çözümü ve yeniden özgüvene dayalı ileriye doğru güçlü adımların atılabilmesi adına dönemin aydınları hedef aynı olmakla birlikte farklı birçok fikir ortaya koymuştur. Bu aydınlardan biri de büyük Asya’dan küçük Asya’ya kadar fikirleriyle etkili olmuş Yusuf Akçura’dır. Bu çalışmada önemli Türkçü aydınlardan ve “Pantürkizm’in Babası” olarak da tanınan Yusuf Akçura’nın din ve toplum görüşleri sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

anahtar kelimeler

Yusuf Akçura, Türk Toplumu, Türkçülük, Din (İslam), Milliyetçilik.

Problems of the Turkish Nation and the Islamic Ummah from the eye of Yusuf Akçura and Suggestions for Solutions

abstract

The second half of the 19th century and the beginning of the 20th century correspond to a period of time live in which moving periods for the Turkish and Islamic societies in sence of intellectual, political, economic, religious and cultural. The leading actor of the Islamic world, the Turkish society and the Islamic ummah, in this period when experienced one of the most difficult processes on the history scene, it faced many social, political, economic, religious and cultural problems. The intellectuals of the period presented many different ideas with the same aim which in order to the solution of the problems encountered and the strong steps forward based on self-reliance can be taken. One of these intellectuals is Yusuf Akçura, who was influenced by his ideas from great Asia to small Asia. In this study, Yusuf Akçura, who one of the important Turkist intellectuals and also known as "Father of Panturkism", his views on religion and society has been tried to be discussed with a sociological point of view.

keywords

Yusuf Akçura, Turkish society, Turkism, Religion (Islam), Nationalism.

Giriş

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başları, Türk milleti ve İslam toplumları için tarih sahnesindeki en zorlu süreçlerden birine tekabül etmektedir. Siyasi, fikri, iktisadi ve kültürel anlamda hareketli dönemlerin yaşandığı bu süreçte yaşanan buhranın aşılması için çeşitli fikirler ortaya atılmış ve çıkış yolları aranmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu yükselme döneminde elde ettiği Batı karşısındaki üstünlüğünü, duraklama ve gerileme dönemlerinde gelişmelerin yeterince takip edilememesi neticesinde kaybetmiş, 18. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı karşısındaki geri kalışı açıkça kendini göstermiştir. Siyasal, kültürel ve iktisadi sıkıntıların yanı sıra, Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı "milliyetçilik" akımının etkisiyle azınlıkların kendi milli devletlerini kurmak istemeleri ve bağımsızlık ideali ile hareket etmeleri neticesinde Osmanlı İmparatorluğu dağılma sürecine girmiştir. Dönemin aydınları, olumsuz işleyen bu süreci durdurup Osmanlı Devleti'nin bekasını sağlamak amacıyla farklı fikir ve görüşler ileri sürmüşlerdir (Eroğlu, 1981: 38-39).

Bu sıkıntılı süreçte ön plana çıkan aydınlardan biri de büyük Asya'dan küçük Asya'ya kadar fikirleriyle etkili olmuş Yusuf Akçura'dır. Akçura, Türk toplumunun

yaşam felsefesinin belirlenmesinde, özellikle de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve milli devlet anlayışının oluşmasında önemli fikri katkılar yapan bir Türk aydınıdır. O, Türk milletinin ve İslam ümmetinin içinde bulunduğu durumda Osmanlı Devleti'ni son kale olarak görmüş ve yaşamı boyunca Türk milletinin tam bağımsız, güçlü ve müreffeh bir konuma ulaşması için mücadele vermiştir. Bu çalışmada Yusuf Akçura'nın öne çıkan bazı fikirleri sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

1. Yusuf Akçura ve Düşünce Sistemi

Yusuf Akçura (Akçuraoglu Yusuf), Kazan (Tatar) Türklerinden olup, 2 Aralık 1876'da İdil (Volga) nehri üzerindeki Simbir (bugünkü adı: Ulyanovsk) şehrinde dünyaya gelmiştir (Temir, 1997: 9). Farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde bulunmuş bir fikir adamı olan Akçura, Rusya'da ve Türkiye'de büyüüp eğitim almış, bir süre Avrupa'da eğitimini devam ettirmiş, Batının bilimsel ve fikri yapısından haberdar olmuştur. Birçok ülke ve toplumu gözlemleme fırsatı bulan Akçura'nın bu seyahatleri ve aldığı eğitimler, fikirlerinin oluşmasında ve şekillenmesinde etkili olmuştur (Akkuş, 2009: 18).

Akçura'nın fikir dünyasının şekillenmesinde üvey babası Dağıstanlı Osman Bey, amcası İbrahim Bey, eniştesi İsmail Gaspıralı önemli bir yer tutmaktadır. Dağıstanlı Osman Bey ve amcası İbrahim Bey'den kültür, ahlak, din ve terbiye dersleri alarak kendini geliştiren Akçura, İsmail Gaspıralı'nın "dilde, fikirde ve işte birlik" söyleminden oldukça etkilenmiştir. Diğer taraftan Kazan Tatarlarının Yenileşme Hareketinin (Cedidciler) öncülerinden Şehabeddin Mercani, Alimcan Barudi ve Kayyum Nasırı Yusuf Akçura'nın düşünce yapısının gelişmesinde etkili olmuşlardır. Cedidci hareketten edindiği fikir, Türk toplumunun din anlayışında değişimin gerekliliği üzerinedir (Çakmak & Yücel, 2002: 27-28). Bununla birlikte ona göre, modernleşme çalışmaları da dini ilkeleri saf dışı bırakan veya İslami kurumları dikkate almayan bir anlayışla yürütülmemeliydi. Toplumun dinsel anlayışlarında değişim ile kültürel modernleşme hareketleri birbirinin vazgeçilmezi olarak ele alınması gerekiyordu ve İslamiyet ve gelişme birbirlerine uyum sağlayarak birlikte yürümeliydiler. Akçura, İslamiyet'e karşı olan, dinsel kurumları dışarıda bırakan tüm reform girişimlerine cephe almıştır. Örneğin; Tanzimat'ı eleştirmesinin bir nedeni de bu hareketin siyasi önderlerinin İslami kurumları hesaba katmadan, İslam'ın dışında bir gelişme ve devleti modernleştirme tutumu içinde olduklarını düşünmesidir (Georgeon, 1996: 25).

Yusuf Akçura'yı etkileyen diğer önemli bir akım da kültür, dil ve tarih alanlarında yeni yeni filizlenen Türkçülüktür. 19. yüzyılın ikinci yarısında hem Rusya'da yaşayan Türkler hem de Osmanlı Türkleri arasında geçmişe özellikle de Türk kültürüne yönelik bir ilgi uyanmış ve bu ilgi yüzyılın sonuna doğru gi-

derek artmıştır. (Georgeon, 1996: 27). Akçura, Türkolojiye aşinalığını öncelikle amcası İbrahim Akçurin'e borçludur. Türkiye'de ise Veled Çelebi, Necib Asım, Bursalı Mehmet Tahir gibi ilk Türkçülerin yapıt ve makaleleri etkili olmuştur (Akçura, Hatıralarım, 2005: 101). Ayrıca 1894'te Ahmet Cevdet tarafından yayımlanmaya başlayan "İkdam" gazetesi de Akçura'nın milliyetçi bir yaklaşım tarzı kazanmasına önemli katkılar sağlamıştır (Georgeon, 1996: 28).

Akçura'nın etkilendiği bir başka grup ise, Fransa'da eğitimi sırasında ders aldığı hocalarıdır. Paris'te, Emile Boutmy, Albert Sorel, Funck Brentano, Leroy-Beaulieu gibi döneminin önemli düşünürlerinden ders almıştır. Bunların ortak niteliği milliyetçi bir anlayışa sahip olmalarıdır (Mardin, 2006: 278). Avrupa'da aldığı dersler, hocaları ve çevresi, onun şahsiyeti üzerinde ve gelişmesinde önemli etkiler yapmıştır. Avrupa'da bir taraftan geleneksel inançlarını devam ettirmiş, diğer taraftan da Batı toplumuna haiz sosyal faaliyetlere katılmıştır (Esin, 1987: 36).

Akçura'nın fikirlerinde kendini gösteren diğer bir unsur da "güç ve yaşam için mücadele" temasıdır. Akçura bu konuda Darwin'in fikirlerinden ve daha çok da var olma mücadelesi temasını toplum ve tarih alanında da geçerli kabul eden Spencer ve Taine'nin yapıtlarından etkilenmiştir. Darwinci Şema, Akçura'nın, Rusya'daki Türklerin Ruslar arasındaki konumunu daha iyi kavramasını sağlamıştır. Yaşam mücadelesi bir tarih anahtarıydı ve bu doğrultuda "Doğu Sorunu" nu açıklarken başvurduğu tezlerden biri de "güç teması" olmuştur. Var olma mücadelesinde geçerli olan doğal ayıklama olgusunun, gücün ele geçirilmesini zorunlu kıldığını düşünen Akçura'nın en önemli ideali Türklere Avrupa'nın her türlü hegemonyasına karşı direnme gücü verecek siyasal sistemi bulmaktı (Akçura, Şark Meselesine Dair, 31 Aralık 1902: 1-2).

Akçura'nın olay ve olguları değerlendirirken dikkat çektiği bir husus da ekonomidir. Ekonomik sebepleri sosyal, siyasal tutum ve tavırların önemli kaynakları arasında değerlendiren Akçura, yaşam mücadelesinin kazanılması için de iktisadi gücün önemine işaret etmiştir. 1902'de Şura-yı Ümmet'te yayımlanan "Mesele-i Şarkıyye'ye Dair" adlı makalesinde Şark meselesinin diplomatik ve dinsel yönlerini bir yana bırakarak ekonomik boyutu üzerine yoğunlaşmıştır (Akçura, Mesele-i Şarkıyyeye Dair, 1 Aralık 1902: 1-3). Bu o dönem için özgün bir yaklaşımdır.

Akçura'nın düşünce sisteminin şu temel görüşler üzerine kurulu olduğu söylenebilir:

1. Türk Milliyetçiliği
2. Güç ve Yaşamak İçin Mücadele Teması
3. Ekonomi

Akçura, başta ailesi olmak üzere yaşadığı ve etkilendiği çevrelerden aldığı bilgi ve kültürle, ileri görüşlü, mücadeleci ve çalışkan bir kişiliğe sahip Türk milliyetçisi olarak yetişmiş ve hayatı boyunca faaliyetlerine bu çizgide devam etmiştir. O, her durumda milletin çıkarlarını düşünüp ona göre hareket eden bir Türk aydınıdır.

2. Siyasi Fikirleri

Yusuf Akçura'nın bütün fikirlerinin özünde Türk milliyetçiliği anlayışı vardır. Akçura, dönemin siyasi atmosferi içinde Osmanlılık ve İslamcılık fikir akımlarının yanında, Türkçülüğün siyasi bir hüviyet kazanmasında ciddi çabaları olmuş, bundan dolayı da Pantürkizm'in babası olarak nitelendirilmiştir (Akkuş, 2009: 10).

Akçura, Avrupa'daki fikir hareketlerini tahlilinde dil ve tarih incelemelerinin milliyet fikrini doğurduğunu, önceleri ırk manasında gelişen bu kavramın, 19. yüzyıldan itibaren siyasi ve kültürel bir anlam kazanmaya başladığını belirtmiştir. Neticede hâkimiyetin millete ait olduğu düşüncesi, milli hâkimiyet ve milli devlet anlayışını doğurmuştur (Akçura, 2004: 27-61). Çok milletli yapılar yerini ulus-devletlere bırakırken Osmanlı Devleti'nin bundan etkilenmemesi düşünülemezdi. Buradan hareketle Akçura, Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu durumu göz önünde bulundurarak, Türk milletinin geleceğinin çok milletli ve patrimonial bir yönetim sisteminden millete dayalı demokratik bir ulus-devlete geçişle korunacağına inanmıştır. Bu bağlamda Akçura'nın milliyetçilik anlayışının temel hedefi kayıtsız ve şartsız milli egemenliktir (Akçura, 2006: 113-115, 141-162).

Akçura, Osmanlı'nın son döneminde uygulanmaya çalışılan siyaset biçimlerini (Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük) açık ve net ortaya koyarak uygulanabilirliklerini tartışmıştır. Akçura, Osmanlılık siyasetini, Osmanlı memleketindeki Müslim ve gayr-ı Müslim halka aynı siyasi hakları tanımak ve aynı vazifeleri yüklemekle, aralarında eşitlik sağlamak; fikirlerce ve dince serbestlik vermek ve bu eşitlik ve serbestlikten faydalanarak Amerikan milleti gibi bir Osmanlı milleti meydana getirmek ve Osmanlı Devletini muhafaza etmek olarak tanımlamıştır (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 2005: 36). Osmanlılık fikrinin idealde tartışılabilirliğini fakat reelde uygulama imkanının olmadığını ortaya koyarak "Osmanlı milleti meydana getirmekle uğraşmanın beyhude bir yorgunluk" olacağını ifade eden Akçura (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 2005: 50-54), "Millet-i Osmaniye" tabirini hiçbir zaman yazılarında kullanmamış, bunun yerine, "Heyet-i Osmaniye", "Heyet-i Müctemai Osmaniye", "Osmanlı ülkesinde oturan muhtelif akvam" tabirlerini kullanmıştır (Togay, 1944: 77).

Akçura, İslamcılık politikasının Genç Osmanlılıktan, yani Osmanlı milleti meydana getirmeye çalışan fırkadan doğduğunu belirtmiştir. Osmanlı milleti

oluşturma siyasetinin başarısızlığı üzerine “İslamiyet politikası” meydana çıkmıştır. Bu siyasetle, öncelikle Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan Müslümanlar, sonra da bütün yeryüzündekiler soy farkına bakılmaksızın dindeki ortaklıktan istifade ile tamamen birleştirilmeye çalışılacaktır. Her Müslüman’ın en küçük yaştan ezberlediği “din ve millet birdir” ilkesine uyarak bütün Müslümanlar “tek bir millet” haline getirilmeye çalışılacaktır. Akçura, “Panislamizm” teriminin Abdülaziz’in son devirlerinde ortaya çıktığını, II. Abdülhamit’in de bu siyaseti tatbik etmiş olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemle birlikte genel siyasette İslam dininin önemli bir yer tuttuğunu belirten Akçura, bu siyasi doktrin ile Osmanlı Devletinin, Tanzimat devrinde terk etmek istediği dini devlet şeklini yeniden almaya çalıştığına dikkat çekmiştir (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 2005: 38-41). Akçura’ya göre, bu siyasetin tatbiki ile Osmanlı tebaasındaki dini nifak artacak, gayr-ı Müslimlerin bulunduğu topraklar kaybedilecek, Türklerin arasına da Müslim ve gayr-ı Müslim farkı girecek, soydan gelen kardeşlik, din ihtilafı ile bozulacaktır. Fakat buna mukabil, Osmanlı idaresindeki bütün Müslümanlar ve onun bir parçası olan Türkler, pek güçlü bir bağla sınıksız birleşecekler, böylece farklı cins ve dinden oluşmuş “Osmanlı Milleti”ne nispetle daha sıkı ve daha kuvvetli bir topluluk, İslam topluluğu meydana getirilecektir. İslam Birliği Siyaseti’nin uygulanabilirliği noktasında her Müslüman’ın, Türk veya İranîyim demeden evvel, “Elhamdülillah Müslümanın...” dediğini belirten Akçura, İslam dünyasının büyük kısmının Osmanlı Türkleri hakanını İslam’ın halifesi olarak tanıdığını ve bu noktada İslam’ın kuvvetli olduğunu ifade etmiştir. Buna mukabil Avrupalı güçlerin Müslüman dünyasının üçte ikisi üzerindeki hâkimiyeti bu siyasetin tatbiki önündeki en büyük engeli oluşturuyordu. O halde, İslamiyet’te var olan güçten Pantürkizm yararlanmalıydı (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 2005: 55-60).

Akçura, “Türk Birliği” siyasetiyle Osmanlı ülkesindeki Türklerin, hem dini hem ırkı bağlarla, yalnız dini olmaktan daha sıkı, birleşeceklerine ve esasen Türk olmadığı halde bir dereceye kadar Türkleşmiş sair Müslim unsurların Türklüğü benimseyeceğine inanmaktadır. Akçura’ya göre bu siyasetin asıl büyük faydası; dilleri, ırkları, adetleri ve hatta ekseriyetinin dinleri bir olan ve Asya kıtasının büyük bir kısmıyla Avrupa’nın şarkına yayılmış bulunan Türklerin birleşmesine ve böylece diğer büyük milletler arasında varlığını muhafaza edebilecek büyük bir siyasi milliyet teşkil etmelerine hizmet edecek ve bu büyük toplulukta Türk toplumlarının en güçlü ve en medenileşmiş olduğu için Osmanlı Devleti en mühim rolü oynayacaktı. Bu faydalara mukabil, Osmanlı ülkesinde meskûn, Müslim olup da Türk olmayan ve Türkleştirilmesi de mümkün bulunmayan kavimlerin Osmanlı Devleti elinden çıkması ve İslamiyet’in Türk ve Türk olmayan kısımlara ayrılarak, artık Osmanlı Devleti’nin Türk olmayan Müslümanlarla ciddi bir münasebeti kalmaması mahzurları vardı. Türkleri birleş-

tirmek politikasının tatbikindeki dahili engeller İslam siyasetine nazaran daha fazlaydı. Her ne kadar, Batının tesiriyle Türkler arasına milliyet fikirleri girmeye başlamış ise de, bu henüz çok yeniydi. Türklük fikirleri, Türk edebiyatı, Türkleri birleştirmek hayali henüz yeni doğmuş bir çocuk gibiydi. İslamiyet'te görülen o kuvvetli teşkilattan, o pür hayat ve pür heyecan hissiyattan, hülasa sağlam bir ittihadı meydana getirebilecek madde ve hazırlıktan hemen hiçbirisi Türklükte yoktu. Ekseri Türkler mazilerini unutmuş bir halde bulunuyorlardı. Fakat birleşmesi muhtemel Türklerin büyük bir kısmı Müslüman'dı. Bu cihetle İslam dini, büyük Türk milliyetinin teşekkülünde mühim bir unsur olabilirdi (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 2005: 58-60). Diğer taraftan toplumlarda bireyselleşme ve vicdan serbestliğinin arttığına ve dinlerin, siyasi ve içtimai ehemmiyetlerini kaybetmeye başladığına dikkat çeken Akçura, dinlerin milletlerle birleşerek ve onlara yardımcı olarak siyasi ve içtimai önemlerini muhafaza edebileceklerini dile getirmiş ve Rusya'da Ortodoksluğu, Almanya'da Protestanlığı, İngiltere'de Anglikanlığı, muhtelif memleketlerde Katolikliği örnek göstermiştir (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 2005: 60). Bu bağlamda İslamiyet de sosyal ve siyasi etkinliğini ve önemini devam ettirebilmek için Türkçülük siyasetine destek olmalıdır.

Türkçülüğün başarılı olabilmesi için maddi bir temele oturtulmasını da şart gören Akçura, milliyetin arzuya bağlı olmayıp tabii bir hal olduğunu, kandan ve nesilden neşet ettiğini belirtir (Akçura, Türkçülük-Türkçülüğün Tarihi Gelişimi, 1978: 24). Fakat Yusuf Akçura'nın milliyetçiliği ırkçı çizgide de değildir. O kendini 'Demokratik Türkçü' olarak tarif etmiş, emperyalist milliyetçiliğin dünyada henüz bitmediğini, fakat er ya da geç yok olmaya mahkum olduğunu söylemiştir (Akçura, 2006: 7-10).

3. Çağdaşlaşma Fikirleri

Yusuf Akçura'nın da aralarında bulunduğu Türkçü aydınların çağdaşlaşma konusundaki fikirleri, Türk toplumunda, imparatorluktan millete, doğu medeniyetinden batı medeniyetine geçiş sürecinde önemli tesirler icra etmiştir (Sarınay, 2004: 242).

Çağdaşlaşmayı, Türkler için bir hayat-memat meselesi olarak ele alan Akçura, diğer Türkçü aydınların batıdan sadece ilim ve teknik almak isteyişlerine karşın daha liberal bir anlayış içindedir. Akçura'ya göre, medeniyet bir bütündür, onu maddi ve fikri yönleriyle ayırmak yanlıştır. Avrupalılar gibi düşünmek ve talim etmek gerekir. Muasırlaşmak için mekteplere büyük önem verilmelidir (Akçura, Fünun ve Felsefe Sanihaları, 3 Ekim 1912: 727-728). Akçura, Batı'da ortaya konan eserlerden faydalanabilmek, bilimsel gelişmeleri takip edebilmek için Türk Yurdu'nda tercüme faaliyetlerine de sayfa açmıştır (Tuncer, 1990: 504).

Akçura, çağdaşlaşmanın gereği olarak demokratik bir devletin, halk hâkimiyetine dayanması ve milli olması gerektiğini inancındadır. Bu doğrultuda saltanat ve hilafet müesseselerinin kaldırılması gerekiyordu. Özellikle hilafet müessesinin milletin aleyhine şer güçlerinin elinde önemli bir koz olarak kullanıldığıнын altını çizen Akçura, halifeliğin kaldırılması hususunda meclisteki en büyük destekçilerden biri olmuştur (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 8 Kanunuevvel 1339/1923). 1922 yılında saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı ve halifeliğin kaldırılması gibi gelişmeler, TBMM'nin çağdaşlaşma yolunda atmış olduğu önemli adımlar olarak görülmektedir.

Türkçü aydınların ve Yusuf Akçura'nın çağdaşlaşma anlayışı içinde kadın hakları konusu da önemli bir yer tutmaktadır. Türkçü aydınlar, kadın hakları konusunda Avrupa'yı örnek almaktan ziyade, bu konudaki fikirlerini eski Türk toplum hayatı ile temellendirmektedirler. Fikirlerinin özünü toplum ve ailede kadın ve erkeğin eşitliği oluşturur (Berkas, Türkiye'de Çağdaşlaşma, 2002: 444-450). "Kadının şimdiki hali katiyen Türklerin adabından değildir" diyen Akçura, eski Türk kadınlarının erkeklerle eşdeğer olduklarını ve toplumda kadının mevkiinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Akçura'ya göre, Cengiz'in Cengiz olmasını annesi sağlamıştı. Cengizhan'ın annesi at üzerinde gezen ve askeri kumanda eden bir nevi padişah gibiydi. Kadının toplumsal statüsünün düşüklüğü nedeniyle İslam toplumlarını felç olmuş toplumlar olarak değerlendiren Akçura'ya göre, Osmanlı Devleti'nde de Türk kadınları Orta Afrika'nın zencileri kadar cahil bırakılmışlardı ve acınacak haldeydiler. Akçura, sosyal ve iktisadi açıdan Türk milletinin gelişmesi için Türk kadınlarının haremden çıkarılarak serbestleştirilmesini, kızların okutularak eğitim seviyelerinin yükseltilmesini, kadınların iktisadi faaliyetlere katılmalarını, çarşaf ve peçenin kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Akçura, kadınların sosyal, kültürel ve iktisadi açıdan seviyelerinin yükseltilmesini, aynı zamanda bir anne olarak milliyetçi nesiller yetiştirilmesi için de gerekli görmekteydi (Akçura, Konferans, Eylül 1329/1913: 197-204; Akçura, Türk Kadınlarında İktisadi Terakkiyat, Temmuz 1330: 2392-2393; Akçura, Kız Sultani Mektebi, 25 Haziran 1911: 267-268).

4. Eğitimle İlgili Fikirleri

Türk toplumu ve İslam ümmetinin içinde bulunduğu sorunların temelinde eğitim ve öğretim anlayışının yattığına vurgu yapan Akçura, 'iskolastik' olarak adlandırdığı ve otoriteye körü körüne boyun eğme ve ezbercilik üzerine kurulu anlayışın terkedilerek rasyonel ve tecrübi bir eğitim öğretim anlayışının inşa edilmesi üzerinde durmuştur.

Akçura, iskolastik düşünceyi, zihinsel ve ahlaki otoriteye körü körüne boyun eğmek, var olan gerçekleri eleştirmeden, sınımadan, olduğu gibi kabul et-

mek, öykünmek olarak tanımlamıştır. Bu, doğayı ve gerçekleri gözlemleyerek belli yargılara varmak yerine istihareye yatma eğilimidir. Avrupa, skolastik düşünce tarzından Rönesans döneminde kurtulmuştu. Fakat medreselerin Orta Çağ'da giderek bağnazlaşması, Müslüman din bilginlerinin içtihat düşüncesini terk etmesiyle, skolastik düşüncenin etkisi Müslüman ve Türk aleminde sürüyordu. Fakat bu sorun, sistemin tasfiyesi ve yerlerine sivil mekteplerin getirilmesiyle çözülecek gibi değildi. Akçura 1925'te verdiği bir konferansta medreselerin kapatılmasını alkışlayanların yanılığa kapıldığını belirtmiştir. Ona göre, Hafız ya da Sadi gibi otoritelerin yerini Durkheim, Auguste Comte ve Büchner almış, fakat öğretilere boyun eğme tutumu değişmemiştir (Akçura, İskolastik Usûl Nedir, 1925: 219-224; Akçura, Fünun ve Felsefe Sanihaları, 1912: 727-728; Akçura, Nur ve Zulmet, 1903: 2-3).

Şark toplumlarında ve özellikle Türk toplumunda mevcut olan ezberci ve şekilci anlayışa karşı çıkan Akçura, Türk toplumundaki en önemli ve yaygın görülen hastalığın sözle eylem arasının birleşmeyecek kadar açılmış olması olduğunu ifade etmiştir. Akçura, örnek olarak hadislerin asıl manasına ehemmiyet vermeden acelece okunduğunu veya bunların sadece söz söyleyip âlimlik taslamak için ezberlendiğini dile getirmiş ve şunları ifade etmiştir: *"Ezberimizde birçok hadis-i nebeviye vardır. Sırası geldikçe, hatta gelmeden bunları okuyarak âlimlik satmayı pek severiz. Ama o hadislerin emir ve nehyini sözden işe geçirmek hatırıma bile gelmez. Hatta geçirecekler bulunsa mani olmak bile isteriz. Mesela, hepimiz ta çocukluğumuzdan beri işite işite iyice hıfz ettiğimiz 'İlim, Müslüman erkek ve kadın, herkese farzdır.' hadis-i şerifiyle amel etmek isteyenlerin vay haline!"* Akçura, bu anlayışın neticesinde Türk toplumunda erkeklerin yüzde yetmiş veya sekseninin okuma yazma bilmediklerini, buna mukabil kadınların ise yüzde doksan beş veya doksan dokuzunun cahil olduğunu ve Orta Afrika zencilerinden pek az farklarının olduğunu ifade etmiştir. Akçura, *"Bu dünya kafire cennet, mü'mine zındandır."* hadisini naklederek, bu anlayış ve bu gidişle zindan değil, Müslümanların idama mahkum edildiği siyaset meydanı olacağını ifade etmiş ve toplumun geri kalmışlığını eğitimin yetersizliğine bağlamıştır (Akçura, Kız Sultani Mektebi, 1911: 267-268).

Türk toplumunda nurun zulmete galip gelmesini isteyenlerin, her şeyden evvel ilmin milletimiz arasında yayılmasına ve ilerlemesine hizmet etmeleri gerektiğini ifade eden Akçura (Akçura, Nur ve Zulmet, 1903: 3), ilmin hayat için olduğunu, fakat ferdi hayattan ziyade toplumsal hayat için olduğunu belirtmiştir (Akçura, Darül-Fünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhu, 1925: 17-26). Bu anlayış inşa edilirken de toplumun tüm sosyal kesimlerinin (kadın-erkek) eğitim seviyesinin yükseltilmesi zorunluluğuna işaret etmiştir.

Akçura'ya göre eğitim, toplumda ortak bir emel oluşturmalıdır. Nizamiye mekteplerinin ne dini, ne milli ve vatani, ne de diğer bir ideal veremedikleri-

ni ortaya koyan Akçura'ya göre, okumuş adamlarımızın müşterek bir idealden mahrum olmalarına bir sebep de memleketimize kök salan ecnebi mektepleridir (Akçura, Emel, 1912: 487-491). Toplumda ortak bir emel oluşturmak için dil büyük önem taşımaktadır. Akçura, eğitimin mutlaka kendi dilimiz olan Türkçe ile verilmesi gerektiğini belirtmekte ve bu şekilde öğrencilere milli şuurun verilebileceğine inanmaktadır (Akçura, Düşünülecek Meselelerimizden, 1915: 2460-2462). Çünkü dil, bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin, duygu ve düşüncelerinin gelecek kuşaklara aktarıldığı önemli bir iletişim aracı, kültürün en önemli unsurlarından biridir. Farklı dillerde verilen eğitimle aynı toplum içerisinde farklı kültürlerle kültürlenmiş bireylerin ortaya çıkacağı ve böyle bir neslin ortak emelden yoksun kalacağı bir hakikattir. Millilik vasfından uzak eğitim anlayışına karşı çıkan Akçura, Türk tarihinin yabancıların etkisinden uzak, siyasi, milli, sosyal ve iktisadi olayların dikkate alınarak yazılması ve okunması gerektiğini belirtmiştir. Tarihin hayat için, milletlerin varlıklarını muhafaza etmek için olduğunu belirten Akçura, şark meselesi konusunda şu dikkat çekici tespiti yapmıştır: *“Şark için bir şark meselesi mutasavver midir? Eğer vakalara garptan bakılırsa, bir ‘şark meselesi’ mevcut olabilir; fakat vakalara bizim taraftan, şarktan bakılırsa, bir ‘şark meselesi’ değil, bir ‘garp meselesi’ vardır. Ve bu mesele o suretle telakki ve tetkik edilmek icap eder.”* (Akçura, Tarihi Görüşe Dair, 1341: 349-357).

5. İktisadi Fikirleri

Akçura'nın en önemli ideali, Türk toplumu ve İslam ümmeti için Avrupa'nın her türlü hegemonyasına karşı direnme gücü verecek siyasal sistem inşa etmektir. Tam bağımsız ve güçlü bir toplum inşa etmenin yolu ise öncelikle ekonomik açıdan güçlü ve bağımsız bir toplum inşa etmektir. Akçura, bu doğrultuda, amacı ekonomik bağımsızlık olan “milli iktisat” fikrinin hararetli savunucularından biri olmuştur. Akçura'nın milli iktisat düşüncesi, Tanzimat döneminden beri egemen olan ve Osmanlı pazarlarının Avrupa sanayi mallarıyla dolması neticesinde, Osmanlı sanayisinin ve yerel zanaatkarların çökmesini beraberinde getiren liberalizm düşüncesine taban tabana zıttı. Akçura'nın liberal ekonomiye muhalefeti, özellikle o dönemde Avrupa ile Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkileri düzenleyen serbest mücadeleye yönelik eleştiriler olarak ortaya çıkmıştır (Akçura, 1329 Senesinde Türk Dünyası, 1330: 2098-2104). İktisadi olarak güçlü ve bağımsız olmadan kültürel ve siyasi bağımsızlıkların mümkün olmadığını ifade eden Akçura, Kurtuluş Savaşı sonrasında da kazanılan savaşın cihad-ı asgar (küçük cihad) olduğunu, asıl bundan sonra kazanılması gereken savaşın cihad-ı ekber (büyük cihad) olduğunu söylemiştir. Bu büyük meydan muharebesi ise top ve tüfekte değil, tırpan, mala, pergel, örs, çekiç, atölye, buhar ve makine ile iktisadi alanda yapılacaktır. Bu bağlamda geleceğin büyüğü olan çocuklara

ve gençlere, mekteplerde de iktisadi eğitim ve öğretimin verilmesi gerektiğini savunmuştur (Akçura, 2006, s. 102-103).

Akçura'ya göre, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında gittikçe beliren milliyet cereyanı sadece siyasi olaylardan, fikri cereyanlardan doğmuş değildir. En az bunlar kadar etkili faktör, iktisadi etkenlerdir. Türkler arasındaki milli his ve fikirlerin doğup gelişmesinde de fikri sebepler kadar maddi sebepler de etkili olmuştur (Akçura, Türklük, 1328: 191-192; Akçura, 2006: 165). Tatar milliyetçiliğinin gelişmesinde Tatarların ekonomik düzeylerinin etkili olduğunu savunan Akçura, dinsel ve milli benlikleri korumada burjuvazinin önemine dikkat çekmiştir (Akçura, 1329 Senesinde Türk Dünyası, 1330: 2098-2104). Osmanlı Devleti'nde bir burjuva sınıfı yoktu. Akçura, Osmanlı Devleti'nde bu açığı Rum, Ermeni ve Yahudi gibi gayr-ı Müslim unsurların tamamladığını belirtmiş ve bu durumun tehlikeli bir vaziyet olduğunu, yerli bir Türk burjuvazisinin oluşması gerektiğini (Akçura, İktisat, 1333: 3521-3523), bu yolda milli müesseseler ve milli mütefekkirlerin tamamının yardım etmekle mükellef olduğunu dile getirmiştir (Akçura, 2006: 111). Akçura, burjuvazisi esas olarak Alman ve Musevilerden oluşan ve 18. yüzyılın sonunda paylaşılarak bağımsızlığını yitiren Lehistan Krallığını örnek göstermiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun da aynı kaderi paylaşma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu ifade etmiştir. Bu kaderden kaçınmak için hiç olmazsa gayr-i Müslim Osmanlılarla rekabet edebilecek Osmanlı-Türk sanayi ve ticaret erbabının oluşması gerektiğini savunan Akçura, böyle bir sınıfın Türkiye'de oluşması için öncelikle *"bir Osmanlı Türküne layık meşgale ancak askerlikle memurluktur diyen hatalı ve zararlı zihniyetin değişmesi gerektiğini"* söylemiştir (Akçura, 1329 Senesinde Türk Dünyası, 1330: 2102-2103). Akçura'ya göre, eğer Türkler kendi içlerinden bir sermayedar burjuva sınıfı çıkarmayacak olurlarsa yalnız memur ve köylüden ibaret Osmanlı toplumunun muasır bir devlet halinde devamlı yaşayabilmesi zorlaşacaktır. (Akçura, İktisat, Ağustos 1333: 3522).

Akçura, tarihteki en uzun süren savaşın İslam-Hıristiyanlık savaşı olduğunu ve bu savaşların son üç-dört asırlık safhasının *"Şark Meselesi"* (Akçura, Garp Nazarında Şark Meselesi, 1916: 3241-3246) olarak isimlendirildiğini söylemiştir. Bütün Haçlı Seferlerinde aynı davanın görüldüğünü ve aynı gayenin takip edildiğini, bunun da *"Din-i İslam'ı yeryüzünden kaldırmak, Müslümanları imha etmek!..."* olduğunu ifade eden Akçura, Tanzimat'la birlikte ülkeye fazlaca sermaye ve para girdiğini, bunun da aslında bir haçlı seferi olduğunu söylemiştir. Ülkeye çok fazla Avrupa ürünlerinin ve sermayesinin girmesiyle yerli esnaf ve sanayinin çöktüğünü ve bunun sonucunda Avrupa'nın istediği gibi kullanabileceği, ucuz, ancak boğaz tokluğuna çalıştırılabilen bir nevi iş hayvanı yerlilerin oluşacağını belirtmiştir (Akçura, 2006: 33-47). Akçura, bununla ilgili olarak *"... Avrupa sermayedarlığının geceli gündüzlü çalıştırdığı iki kölesinden birisi Gar-*

bın amelesi ise, diğeri de Şarkın bütün ahalisidir...” demiştir (Akçura, Alâim-i İnkılab, 1910: 129-131).

Avrupa’nın Osmanlı’yı akılcıca, tatlı göstererek borçlandırıldığını ve Düyun-u Umumiye’nin, Avrupa kapitalinin Türkiye ekonomisinin bağımsızlığını asmak için hazırladığı bir sehpa olduğunu söylemiş, bütün bunların başlangıcı olarak gördüğü Tanzimat’ı hayırlı bir iş değil, aksine ülkeyi, devleti yıkıp esir edecek “yok edici” bir silah olarak görmüştür. Akçura bununla ilgili olarak şu düşünceleri dile getirmiştir: *“Tanzimat efendiler, Şark Meselesi’nin iktisadi devresinde, Avrupa’nın Osmanlı Devleti aleyhine kullandığı, yok edici silah olmuştur. Sırf sermaye ile ve bu devrede sermayenin iki itaat eden hizmetçisi mahiyetinde olan hars ve siyaset ile evvelleri harp ve siyasetle nail olduğundan daha çok kazanmıştır. Hristiyanların bu bilmem kaçınıcı seferinde, Müslümanlar üzerine havale ettiği bu yeni zehirli silah yani sermaye yalnız siyasi istiklali, milli hâkimiyeti değil, yalnız dini ve milliyeti de değil, geçim vasıtalarını da kökünden kesiyor ve bu suretle Müslümanların hayatına, varlığına taarruz ediyordu. Tam başarı halinde, Şark’ın ahalisi Avrupalıların kul ve kölesi olacaktır; Avrupa Şark’ı, ruhsuz bir ceset haline getirecek, istediği gibi kullanacaktır. Müstakil geçim sebepleri olmayan insanlar, rızıklarını dağıtan kimselerin her türlü emel ve düşüncelerine boyun eğmeye, tam itaat ile itaat etmeye mecburdurlar. Aç insanlar, yumuşak hamur gibi istenilen şekil ve kıyafete sokulabilirler...” (Akçura, 2006: 44-48).*

Tüm halkın ekonomik seferberliğe katılması gerektiğini dile getiren Akçura, bütün Türk yurdunun yoğun bir çalışma ve faaliyet sahası olduğu zaman cihad-ı ekberin kazanılacağını, Türk milletinin hakiki hürriyet ve istiklaline kavuşacağını belirtmiş, bu yolda kadın-erkek herkesi cihad-ı ekbere davet etmiştir (Akçura, 2006: 107-112).

6. Din Anlayışı

Düşünce yapısı ve ortaya koyduğu fikirler görünürde maddi temellere dayalı ve rasyonel bir karakter arz etse de Akçura’nın fikirlerinde din (İslam) önemli bir referans olmuştur (Akkuş, 2009: 87-98). Özellikle Cumhuriyet dönemine kadar İslamiyet’e karşı olan, hatta dinsel kurumları dışarıda bırakan tüm reform girişimlerine cephe almıştır. Tanzimat’ı eleştirmesinin bir nedeni, bu hareketin siyasal önderleri olan kişilerin, İslami kurumları hesaba katmadan, İslam’ın dışında bir gelişme ve devleti modernleştirme tutumu içinde olmalarıdır (Georjeon, 1996: 25). Akçura’nın fikirlerinin merkezinde yer alan Türk milliyetçiliği anlayışı da İslam’dan uzak, din dışı bir muhtevaya sahip değildir. Ona göre, din ile milliyet arasında soyut düşüncelerde var gibi görünen tezat, gerçek hayatta mevcut değildir (Akçura, 2006: 87-88). İslam dininin Türk milletinin milli benliğini muhafazada ve milliyet şuurunun gelişiminde çok önemli bir yeri olduğuna dikkat çeken Akçura (Akçura, Hatıralarım, 2005: 47-49), milletleşme ve

ilerleme sürecinde İslamiyet'in önemli fonksiyonlar icra edeceğine inanmıştır. Özellikle sosyal meselelerde dinin önemini vurgulamış, dinin sosyolojik temelleri üzerinde durmuş, dini argümanlarını daha çok bunun üzerine inşa etmiştir (Çakmak & Yücel, 2002: 50-51). Akçura'ya göre, Türk toplumunda din (İslam) ve milliyetçilik, ilerleme yolunda birlikte hareket etmelidir. Dinin eski dinamizmine kavuşması için de bu zorunludur. Dinle milliyetin birbirini desteklemesi ile toplumda en güçlü sosyal bütünleşme sağlanabilecektir (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 2005: 60; Akçura, Türkçülük-Türkçülüğün Tarihi Gelişimi, 1978: 172).

Toplumsal bütünleşme ve kaynaşmayı sağlama noktasında İslam'ın güçlü bir unsur olabileceğini belirten Akçura, *"Hâlâ her Müslüman, Türk veya İranî-yim demeden evvel, 'Elhamdülillâh Müslümanım...' diyor... Hâlâ bütün Müslümanlar, günde beş defa Mükerrer Mekke'ye yüz çeviriyor ve Kâbe'ye yüz sürüp Hacer-i Esved'i öpmek için büyük bir heyecan ile yeryüzünün her tarafından muhtelif sıkıntıya katlanarak koşuyorlar"* diyerek İslam'ın bu noktadaki gücünü vurgulamıştır (Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, 2005: 58). Buna karşın Osmanlı aydınlarının dini konulardaki ilgisizliğinden yakınan Akçura'ya göre, Osmanlı aydınları dini tören ve bayramlara hiç saygı göstermiyorlardı. Ona göre bayramlar toplum içerisinde bir dinamizmin ve ataletten kurtulmanın sembolüdür. Bayramlar adeta cemiyet makinesinin yağı gibidir. Dinin modern uygarlıkla hiçbir zaman çatışmayacağını savunan Akçura, Avrupa'nın en ileri uygarlıkları olan Anglosakson ve Germen uygarlıklarını örnek göstererek özellikle bayram ziyaretlerinin içtimai bir vazife olduğunu dile getirmiş ve memleketinin parçalanmasını istemeyenlerin bayramlara iştirak etmesi gerektiğini söylemiştir (Akçura, Bayram İhtiyacı, 1913: 953-955).

Hemen her din sistemi, kurumsallaşma ve gelenekleşme süreçlerinden sonra muhafazakar bir yapıya bürünüp değişmeye karşı oldukça dayanıklı bir takım inançlar ve ritüeller ihtiva eder. Bu muhafazakârlığın yanı sıra, zamanla halk arasında dinin yanlış anlaşılmasından kaynaklanan tutumlar ve din olarak algılanan sosyal kabuller de değişme ve ilerleme önünde ciddi engeller oluşturabilmektedir. Bu noktada Yusuf Akçura, geleneklere duyulan körü körüne saygının ve içtihat kapısının kapandığı anlayışının İslam'ın dinamizmini kırdığına, toplumsal gelişme ve değişme önünde engel teşkil ettiğine inanmaktadır. Akçura, "iskolastik" olarak adlandırdığı bu düşünce yapısına karşı çıkmış ve skolastik düşüncüyü, zihinsel ve ahlaki otoriteye körü körüne boyun eğme, var olan gerçekleri eleştirmeden, sinamadan olduğu gibi kabul etmek olarak tanımlamıştır. Akçura'ya göre, Avrupa skolastik düşünceden Rönesans döneminde kurtulmuştu, fakat bu düşüncenin etkisi Müslüman ve Türk âleminde sürüyordu. Müslüman-Türk âleminde de bu skolastik düşünce kırılmalıydı ve özellikle içtihat kapısının kapandığı yönündeki düşünceler değişmeliydi (Akçura, İskolastik Usûl Nedir, 1925: 219-224).

Akçura'ya göre, dinde (toplumun din anlayışında) reform gerekiyordu ve dinsel reformla kültürel modernleşme hareketlerini birlikte ele almak gerekiyordu. İslamiyet ve gelişmenin, birbirine uyum sağlayarak birlikte yürümesi gerektiğini savunan Akçura, "İslamiyet'i esasat itibariyle asr-ı saadete, tatbikat itibariyle asr-ı hazıra irca ve tevkif etmek" biçiminde dile getirilen modernleşme hareketi taraftarıdır (Georgeon, 1996: 25). Akçura, Tanzimat dönemi yöneticilerini, İslamiyet'i yıkılmaya terk etmekle ve onu bağınaz ulemanın eline bırakmakla suçlamıştır. Halbuki yapılması gereken şey, Türk toplumunun din anlayışındaki yanlışlıkların giderilmesiydi. İslamiyet'in ilerleme düşüncesine uyum sağlama-sı, bizzat medreselerin bünyesinde gerçekleşmeliydi (Akçura, Medreselerin Islahı, 1910: 5-9). Akçura'nın İslamiyet'te reform konusundaki diğer bir tezi de, İslamiyet'in millileştirilmesinin zorunluluğuydu. Burada kastedilen milli din, Türk halkının dini edebiyatı kendi ana diliyle öğrenmesini sağlamak, Arapça'nın tekeline kırmak, en önemlisi de Kur'an'ı Türkçe'ye çevirmektir. Bu, skolastik zihniyetten kurtulmak için de gerekiyordu (Akçura, Türklük, 1328: 190-191).

Osmanlı Devleti'nin uçuruma doğru yuvarlandığını belirten Akçura, Müslümanların ise bu durumu kadere bağladıklarını ifade etmiştir. Akçura, kadere imanın İslam'ın akaidinden olduğunu, ancak kader meselesinin bir türlü halledilemediğini ve çeşitli görüşlerin varlığını dile getirmiş, bu tartışmalar arasında Osmanlı Devleti'ndeki Müslümanların konumunu da şöyle ifade etmiştir: *"Osmanlı Devleti'ndeki Müslümanların zahiri itikatları Ehl-i Sünnet Ve'l Cemaat (Maturidi) ise de gerçekte mezheb-i cebriyeye mensupturlar."* Müslümanların cüz'i iradeyi kullanmayarak her musibetin sebebi olarak kaderi görmek ve her lütfu ondan beklemek gibi yanlış bir kader anlayışına sahip olduklarını belirten Akçura, *"musibet ve saadeti, zatımızdan hariç bir kuvvette, kaderde, padişahı aramamalıyız. Necat ve saadet kendimizdedir!"* demiştir (Akçura, Kader, 1902: 2). Bu bağlamda Akçura, Türk toplumunun, gelişme ve ilerlemesi önünde bir engel olarak kader anlayışının değişmesi ve dini yanlış yorumlamalardan kurtulması gerektiğine temas etmiştir.

Yüksek medeniyetler ile İslami ilkeler arasında bağlantı kuran Akçura'ya göre, toplumsal düzen, sosyal bütünleşme ve gelişme sağlanması için İslami temel ilkeler toplumda yaygınlaştırılmalıdır (Akçura, Sarhoşluğa Karşı, 1915: 2651-2654; Akçura, Bayram İhtiyacı, 1913: 953-955).

Sonuç

Yusuf Akçura, yaşadığı dönemde Türk toplumunun ve İslam ümmetinin karşılaştığı birçok sorunla ilgili fikirler ortaya koymuştur. Bunu yaparken dönemin siyasi, sosyal, iktisadi, dini ve kültürel atmosferinden etkilendiği bir vakıa olan Akçura'nın Türk-İslam düşün hayatına da yeni açılımlar kazandırdığı bir gerçektir.

Türk fikir tarihine Pantürkizmin babası olarak geçen Yusuf Akçura, Türk toplumunun yaşam felsefesinin belirlenmesinde, özellikle de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve milli devlet anlayışının oluşmasında önemli fikri katkılar yapan bir Türk aydınıdır. O, Türk milletinin içinde bulunduğu durumda Osmanlı Devleti'ni son kale, Türkçülüğü de tek çıkar yol olarak görmüş ve yaşamı boyunca bu yolda mücadelesini vermiş büyük bir Türk düşünürüdür.

Akçura, Tanzimat dönemi sonrası ortaya çıkan Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi fikir akımlarının yanında Türkçülük akımından bahsetmiş ve Türkçülük fikrinin siyasi sahada düşünülmesine katkı sağlamıştır. Akçura'nın öne sürdüğü ve Osmanlı'nın öze dönüşü olarak kabul edilebilecek olan milliyetçilik anlayışı, dinden uzak bir anlama sahip değildir. Tam aksine dini, milli duyguları pekiştirici bir araç olarak görmüştür. Akçura'ya göre, İslam dini, büyük Türk milletinin teşekkülünde mühim bir unsur olabilir. Akçura, Osmanlı Devleti'nde Türkçülük siyasetinin uygulamaya konularak Osmanlı ülkesindeki Türklerin hem dini hem ırkî bağlarla pek sıkı bir birliktelik meydana getireceğine inanmaktadır. O, dinle milliyetin birbirini desteklemesi gerektiği ve toplumda ancak bu şekilde en güçlü sosyal bütünleşmenin sağlanabileceği kanaatindedir.

Akçura'nın öne sürdüğü önemli fikirlerinden biri de, Türk toplumunun din anlayışındaki yanlışlıkların giderilmesi gerektiğidir. Özellikle Müslümanların cüz'i iradeyi kullanmayarak her musibetin sebebi olarak kaderi görmek ve her lütfu ondan beklemek gibi yanlış bir kader anlayışına sahip olduklarını belirten Akçura, kurtuluş ve mutluluğun Müslümanların kendi elinde olduğunu dile getirmiştir. Akçura'ya göre, geleneklere duyulan körü körüne saygı, kişisel araştırma çabalarını (içtihat) kırmış ve böylece, İslamiyet dinamizmini yitirmiştir. İslamiyet'in tarihsel dinamizmine yeniden kavuşması için dinsel reformla (toplumun din anlayışının değişmesi) kültürel modernleşme hareketlerini birlikte ele almak gerekir. İslamiyet ve gelişme, birbirine uyum sağlayarak birlikte yürümelidirler. Yusuf Akçura, Türk toplumunda hâkim olan ve başta eğitim ve din olmak üzere her alanda etkisini devam ettiren skolâstik anlayışın da kırılması gerektiği inancındadır. Toplumda skolâstik anlayışın etkisi kırılarak bir ilerleme sağlanabilecektir.

Ekonomik bağımsızlık ve güç olmadan verilen mücadelenin başarılı olamayacağını altını çizen Akçura, Türk toplumunun içine girdiği buhrandan ancak çalışmayla, kadın-erkek, genç-yaşlı herkesin özverili çalışmasıyla çıkabileceği kanaatindedir. Mazisinde büyük imparatorluklar kuran, geniş coğrafyalara ve milletlere hükmeden Türk milletinin, milli ve manevi değerlerine bağlı olmakla birlikte çağdaşlaşma yolunda ilerleyerek eski güçlü günlerine geri dönebileceği inancındadır.

Akçura'nın ortaya koyduğu fikirler ve yaşadığı dönemde Türk toplumunun karşılaştığı problemlere çözüm önerileri genel olarak değerlendirildiğinde, bu

fikirlerin aradan bir asırlık zaman geçmiş olmasına rağmen günümüz Türk toplumu için de tazeliğini koruduğu söylenebilir. Bugün de milletin ve devletin bekası, milliyetçilik ve din, ekonomi, dışa bağımlılık, eğitim, ezbercilik ve şekilcilik, kadının sosyal statüsü vb. konular sıkça gündeme getirilmektedir. Aradan geçen bunca zamana rağmen bu problemlerin hala çözüm beklediği görülmektedir.

Notlar

- (*) Prof. Dr. SDÜ. İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
- (**) Dr. DİB Isparta İl Müftülüğü Din Hizmetleri Uzmanı.
- (***) Bu çalışma; 10-12 Ekim 2018 tarihlerinde, "Orta Asya Alimlerinin İslam Medeniyetine Katkıları" Uluslararası Sempozyumunda, "20. Yüzyılda Bir Türk-İslam Sevdalısı: Yusuf Akçura ve Bazı Düşünceleri" isimli bildirinin geliştirilmiş halidir.

Kaynaklar

- Akçura, Y. (3 Nisan 1330). "1329 Senesinde Türk Dünyası", *Türk Yurdu* , VI (3), 2098-2104.
- Akçura, Y. (23 Ekim 1910). "Alâim-i İnkılab", *Sırat-ı Müstakim* , 5, 129-131.
- Akçura, Y. (13 Kasım 1913). "Bayram İhtiyacı", *Türk Yurdu* , 5, 953-955.
- Akçura, Y. (2006). *Siyaset ve İktisat*, E. Mura (Dü.), Ankara: Sinemis Yayınları.
- Akçura, Y. (Nisan 1925). "Darül-Fünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhı", *Türk Yurdu* , 2, 17-26.
- Akçura, Y. (8 Kanun-ı Sani 1330/21 Ocak 1915). "Düşünülecek Meselelerimizden", *Türk Yurdu* , 7/3, 2460-2462.
- Akçura, Y. (14 Haziran 1328/27 Haziran 1912). "Emel", *Türk Yurdu* , 2, 484-491.
- Akçura, Y. (3 Ekim 1912). "Fünun ve Felsefe Sanihaları", *Türk Yurdu* , 2, 727-728.
- Akçura, Y. (7 Aralık 1916). "Garp Nazarında Şark Meselesi", *Türk Yurdu* , C. 2, 3241-3246.
- Akçura, Y. (2005). *Hatıralarım*, E. Mura (Dü.) Ankara: Hece Yayınları.
- Akçura, Y. (Ağustos 1333). "İktisat", *Türk Yurdu* , XII (12), 3521-3523.
- Akçura, Y. (Nisan 1925). "İskolastik Usûl Nedir", *Tedrisat Mecmuası* (66), 219-224.
- Akçura, Y. (9 Mayıs 1902). "Kader", *Şura-yı Ümmet* , 2.
- Akçura, Y. (25 Haziran 1911). "Kız Sultani Mektebi", *Sırat-ı Müstakim*, 6, 267-268.
- Akçura, Y. (Eylül 1329/1913). "Konferans", *Mektep Müzesi* , 197-204.
- Akçura, Y. (7 Mart 1910). "Medreselerin Islahı", *Sırat-ı Müstakim* , 4, 5-9.
- Akçura, Y. (1 Aralık 1902). "Mesele-i Şarkıyyeye Dair", *Şura-yı Ümmet* (17), 1-3.
- Akçura, Y. (2004). *Muâsir Avrupa'da Siyasî ve İctimaî Fikirler ve Fikri Cereyanlar*, A. Efe (Dü.) İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.
- Akçura, Y. (29 Ocak 1903). "Nur ve Zulmet", *Şura-yı Ümmet* (21), 2-3.
- Akçura, Y. (15 Eylül 1905). "Rusya İhtilaline Dair", *Şura-yı Ümmet* , 2-3.
- Akçura, Y. (1 Temmuz 1915). "Sarhoşluğa Karşı", *Türk Yurdu* , 8, 2651-2654.
- Akçura, Y. (31 Aralık 1902). "Şark Meselesine Dair", *Şura-yı Ümmet* (19), 1-2.

- Akçura, Y. (1341). "Tarihi Görüşe Dair", *Türk Yurdu* , I (5), 349-357.
- Akçura, Y. (Temmuz 1330). "Türk Kadınlarında İktisadi Terakkiyat", *Türk Yurdu* , 6, 2392-2393.
- Akçura, Y. (1978). *Türkçülük-Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, İstanbul: Türk Kültür Yayınları.
- Akçura, Y. (1328). "Türklük", *Salname-i Servet-i Fünun* , 187-192.
- Akçura, Y. (2005). *Üç Tarz-ı Siyaset*, E. Z. Karal (Dü.) Ankara: Lotus Yayınevi.
- Akçura, Y. (1933). *Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi*, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Akkuş, H. İ. (2009). *Yusuf Akçura'nın Din ve Toplum Anlayışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çakmak, O., & Yücel, A. (2002). *Yusuf Akçura*, Ankara: Alternatif Yayınları.
- Eroğlu, H. (1981). *Türk Devrim Tarihi* (Beşinci b.), Ankara.
- Esin, E. (1987). "Akçuraoglu Yusuf Bey'e Dair Hatıralar", *Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu*. Ankara.
- Georgeon, F. (1996). *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf AKÇURA*, A. Er (Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mardin, Ş. (2006). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarınay, Y. (2004). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları. (8 Kanunuevvel 1339 (1923)).
- Temir, A. (1997). *Yusuf Akçura*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Togay, M. F. (1944). *Yusuf Akçura'nın Hayatı*, İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi.
- Tuncer, H. (1990). *Türk Yurdu (1911-1931) Üzerine Bir İnceleme*, Kültür Bakanlığı Yayınları.